

Fig. 1. Solbjærg. Ydre, set fra Sydøst.

H. M. 1936

SOLBJÆRG KIRKE

MORSØ NØRRE-HERRED

Kirken, der efter Reformationen kom under Kronen¹, blev ved kgl. Skøde af 3. Juni 1720 uden Kaldsret overdraget Peder Tøgersen paa Overgaard² og var siden paa private Hænder. Den overgik til Selveje 1. Januar 1914.

Kirken ligger sydligt i Byen paa en Bakketop, fra hvilken der er vid Udsigt ind over Øen og over Vilsund til Ty. Kirkegaarden hegnes af Kampestensdiger, der danner Terrasse om store Dele af Kirkebakken. En lille Laage mod Øst og en Køreport mod Nord har Træfløje mellem Stolper af kløvet Granit.

Bygningen bestaar af romansk Kor og Skib, sengotisk Taarn og nyere Vaabenhus. Orienteringen har lidt sydlig Afvigelse.

Den romanske *Granitkuaderkirke*, Kor og Skib, har Skraakantsokkel, af hvis Kvadre flere naar anselig Længde (2—2,5 m), og hvorover Murhøjden er o. 4,15 m. Af oprindelige Vinduer findes kun Korets Nordvindue (159 × 81 cm, 164 over Sökkelen), der sidder paafaldende langt mod Øst, men dog ikke synes flyttet; det er nymuret indvendig og i Lysningen og sikkert omsat udvendig, hvor den retkantede Overligger og Smigstenene er romanske, mens Saalbænken, der er nedhugget i to Kvadre, er ny. To løse Overliggerer er opstillet paa Kirkegaarden, flankerende den nordre Laage, den ene (Buebredde

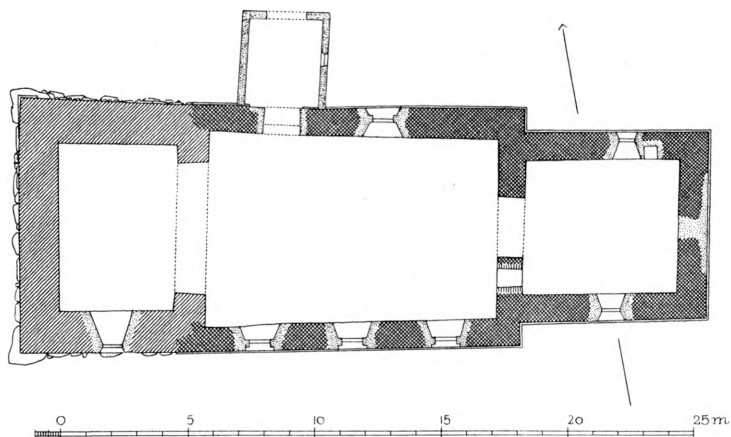

Fig. 2. Solbjærg. Plan. 1:300. Maalt af C. G. Schultz 1940.

71 cm) veltilhugget med skraa Overkant og let rundede Ender, den anden (Buebredde o. 82 cm) meget grovt tildannet og stærkt forhugget langs den rundede, meget uregelmæssige Yderrand; den har siddet som indvendig Overligger, idet der ses Pudsrester paa dens Forflade. 1889 var Skibets vestligste Vindue udvendig sat af romanske Smigsten. Af oprindelige Døre ses intet Spor. Syddøren, der stod tilmuret 1873 (M.-Petersen), kunde endnu paavises 1889 (Uldall), Norddøren er sidste Gang udvidet 1936 (Arkitekt Jens Foged). Paa en Kvader omtrent midt i Korgavlen, i fjerde Skifte over Sokkelen, er der i lavt Relief hugget et (ved moderne Ophugning ganske ødelagt) firbenet Dyr, vistnok en Hest (H. o. 20 cm, Længde fra Mule til Halespids 35). Adskillige andre Kvadre har Stenhuggerfelter. Paa Korets Østmur ses i Sokkelen et stort, o. 28 cm bredt Felt, og i Sydmuren to rektangulære ($7,5 \times 21$ cm og $6,5 \times 22,5$) samt et fladbuet Felt ($5,5 \times 19$ cm), det sidste anbragt i Underranden af Kvaderen. Paa Korets Nordside findes et aflangt firkantet Stenhuggerfelt (16×14 cm), falset paa de tre Sider og placeret ved Stenens Underkant, og paa Skibets Nordside, over Vaabenhustaget, en cirkelformet Fordybning. Højt blandt de udflyttede, romanske Kvadre i Taarnets Vestmur ses et lignende Felt samt et skraatstillet, skosaallignende, 23 cm langt.

I det *Indre* staar Korbuen haardt ophugget og nyfugget, men næppe omsat, da dens Bueslag udviser Sætninger, saa det nu nærmest er ægformet. De profilerede Kragsten (S. 915, Fig. 8) er omløbende, den nordre dog glat afsluttet mod Øst. Triumfvæggens Taggavl er nogenlunde bevaret, sat af mellemstore Marksten.

Tilføjelser og Ændringer. Det sengotiske *Taarn*, der er jævnbredt med Skibet, har en Tid været stærkt nedskaaret. De gamle Murpartier er af raa Kampesten og Kvadre fra den romanske Vestgavl, af hvis Sokkelsten begge

Hjørnekvadre sidder lige ved Siden af hinanden, den ene under Taarnets Nordvesthjørne. Sydsiden er kvadersat til Skibets Gesimshøjde, Vestsiden i omtrent den dobbelte Højde, mens Nordsiden næsten udelukkende er af raa Kamp. Taarnrummet har lav, rundbuet Arkade ind til Skibet og ny-romansk Sydvindue af Granit fra o. 1900; 1889 fandtes der her et lille, fladbuet Vindue med Træ-Karm (Uldall). Ad en Trætrappe er der Adgang til det nu mørke Mellemstokværk, der efter Taarnets Afkortning, vel engang i 1800'erne, en Tid har været benyttet som Klokkerum. I Væggene, som er af raa Kamp, ses til hver af de frie Sider et tilmuret, rundbuet Glamhul af smaa Mursten, og ind til Skibets Tagrum en fladbuet Gennemgang, delvis af Munkesten og vistnok middelalderlig. Det nye Klokkestokværk, fra 1928 (Arkitekt Ansgar Skyum), har et rundbuet, udvendig falset Glamhul mod hvert Verdenshjørne og krones af et opskalket, teglhængt Valmtag, hvis Tagryg ligger i Retningen Nord—Syd. Det forrige Taarntag, der ret nøje svarede til det nuværende, stammede fra 1800'erne. 1803 havde Taarnet Gavle af Mur og Bindingsværk i Nord og Syd³.

Vaabenhuset foran Norddøren, af smaa, gule Mursten, stammer fra Midten af 1800'erne, men fik en større, fladrundbuet Dør og nyt Tagværk 1936 (Arkitekt Jens Foged). Et ældre, teglhængt Vaabenhus blev 1694 bundet med fem Ankre (Rgsk.) og er maaske identisk med det Vaabenhus af Mur og Bindingsværk og hængt med Tegl, som nævnes 1803⁴.

Gennem Triumfmuren er der brudt en fladrundbuet Opgang til Prædikestolen, sikkert som denne fra o. 1600.

Af Kirkens nuværende Vinduer stammer Korets Sydvindue, der er ny-romansk og af Granit, fra 1884 (Arkitekt F. Uldall), mens Skibets Nordvindue, som er fladbuet og cementpudset, vistnok er udvidet o. 1860—70⁵, og dets tre rundbuede og faldede Sydvinduer er indsat 1937 (Arkitekt Jens Foged). Kor og Skib, hvis Murværk i stor Udstrækning er omsat⁶, staar med blanke Kvadre; kun et Parti om Skibets Nordvindue og op under Sugfjælen er hvidtet. Vaabenhus og Taarn er hvidkalket, det sidste dog med Undtagelse af Syd- og Vestsidens Kvaderpartier, der staar blanke indtil i Højde med Skibets Gesims. Korets Taggavl er helt ommuret i ny Tid. Tagværkerne, der har Bladforbindelser, er nyere, af Fyr. Kor og Skib er blytækt, Taarn og Vaabenhus teglhængt. Det Indre har Bjælkelofter.

† KALKMALERIER

1907 fremkom der paa Triumfmurens Vestside Rester af Kalkmalerier fra fire forskellige Perioder. Ældst, fra 1200'erne, var svage, spredte Fragmenter malet uden Hvidtning, direkte paa romansk, glittet Puds. Over Korbuen

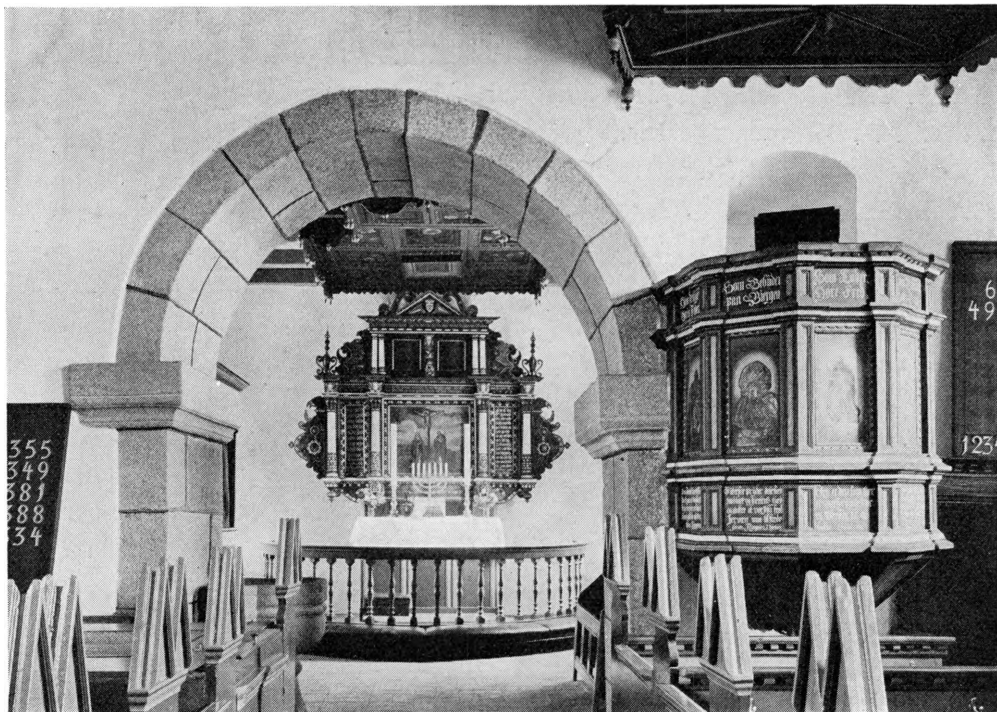

Fig. 3. Solbjærg. Indre, set mod Øst.

V. H. 1936

skimtedes Rester af en Mandorla, og lidt indenfor dennes Omkredslinie vistnok et Ærme med stram Manchet, hvori tre aflange, parallelle Fordybninger i Pudsen, saaledes som de kendes fra romansk Tid, dog uden Spor af Forgyldning. Sandsynligvis har der siddet en tronende Kristus i Mandorlaen. Nord for Korbuen, o. 1,25 m over Gulvet, saas et Par spidse, rødbrune Sko stikke frem under en Klædnings Fodsøm. Ogsaa Skoene havde fordybet Ornamentik, bestaaende af Linier og Punkter, indtrykket mens Pudsen var vaad. Samme Sted, men lidt højere oppe, afdækkedes endnu et Par mindre Fragmenter fra samme Tid, blandet sammen med ubestemmelige Rester af et Billede fra o. 1500, malet paa Hvidtekalk. Ejendommeligt nok var der o. 1550 malet en Korsfæstelsesscene paa samme Kalklag, og denne var noget bedre bevaret. Korstræets Ender afsluttedes med cirkelrunde Skiver udfyldt med Stregkarrering, en grøn Fugl saas over, en seksoddet, karvesnitsagtig Stjerne under (heraldisk) venstre Korsarm, og nederst var der en Række store Hoveder stirrende op mod Kristus samt et Par opragende Lanser. Den Korsfæstedes Lændeklæde saa ud til at ende i en flagrende Snip til højre, og hele Fremstillingen havde sandsynligvis været indspundet i og omrammet med skematisk Rankeslyng i rødbrunt og okkergult, der dog ikke var bevaret i større Udstrækning. De nævnte Kalkmalerirester var dækket af et

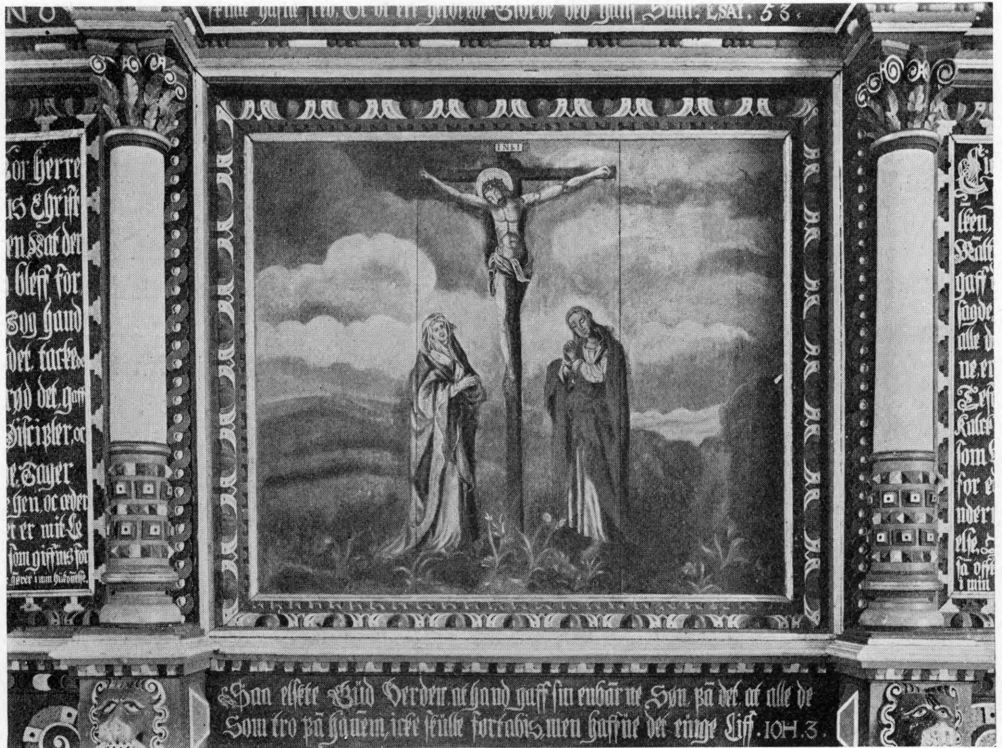

Fig. 4. Solbjerg. Oprindeligt Maleri i Altertavlens Storfelt (S. 970).

E. M. 1940

tykt Lag Hvidtekalk med grove, sorte Planteslyng. Grundet paa den yderst slette Bevaringstilstand maatte alt det fremdragne atter overhvides.

INVENTAR

Alterbordet er et moderne Panel i Renaissancestil. Ifølge M.-Petersen var det nu bortbrudte Bord af Tegl. 1926 fandt man som Trappesten ved Bryggersdøren paa Overgaard i Faarstof (Sundby Sogn) *Monolitpladen fra det romanske Alterbord, 40 cm bred og nu kun 100 lang, med tom *Helgengrav*, hvortil hørte en Porfyrflyse som Laag. Nu paa Dueholm.

†*Alterklæde* af grønt Atlask, nævnt 1719 (Rgsk.).

Altertavle (Fig. 3) i Sen-Renaissance, sikkert af Niels Snedker i Selde (Salling), omtrent jævnaldrende og nær beslægtet med den endnu rigere Tavle i Bjærgby (S. 994), der bærer det malede Aarstal 1641. Begge Tavler er usædvanlig brede i Forhold til Højden. Storstykkets Søjler, bag hvilke der er attiske Slyngbaand, har korintiske Kapitæler og Prydbælter med de for Snedkeren karakteristiske Kvaderbosses. Postamentfremspringene bærer Løve-masker med Ring, Frisefremspringene Englehoveder. Svarende til det brede Storfelt har Topstykket to Felter, flankeret af toskanske Tvillingsøjler og ad-

E. M. 1940

Fig. 5. Solbjærg. Alterkalk med Renaissanceknop og Alterstige fra 1624 (S. 970).

Over Altertavlen hænger en stor, firkantet *Himmel* fra 1666, fra hvis Vestside en mindre Firkant springer frem som Karnap. Fremspringets Underside er delt i fire, selve Himmelen i ni Kvadratfelter, der kantes af forskelligt skaarne Rammer, hovedsagelig dog Æggestave og Tandsnitlister. Midtfeltet er et kasseformet Nedhæng med Profillister paa alle fire Sider og Reliefversaler paa Undersiden: »NIS MPD 1666« (sml. Epitaf 2). Hele Himmelen har ud-savede Nedhæng med drejede Knapper. Den 1905 opmalede Staffering⁷ ligner Altertavlens, men er uden Forgyltning. I Felterne er der store Blomster.

Altersølv. Kalk (Fig. 5). Kun den uforholdsmæssig store Knop er gammel, fra o. 1575—1600; dens otte Rudebosses har graverede Renaissanceversaler paa karreret Bund: »Iesu help«, Spidsbladene ciselerede Blomster- eller Rosetornamenter med Hjerterblade. Den udsvajede, svagt tungede Fod med Perlestav paa Standkanten og tilsvarende tunget Fodplade er stemplet: H. Etzerodt. Bægeret er sikkert samtidigt med Foden. *Disk* med graveret Cirkelkors, formodentlig fra samme Tid som Fod og Bæger.

Sygekalk, o. 1860, 10 cm høj, med rund Fod, hvori Oblatgemme, rundt Skaft med Midtknop, højt Bæger med nedre Udbugning, der bærer ciselerede Bægerblade; stemplet med Aalborg Bymærke, Mestermærke for August Gehl, Aalborg, desuden »13 L« og et S i Oval, sikkert Lødighedsmærke⁹. *Disk* med samme Stempler.

Alterstager (Fig. 5) fra 1624, svarende til Sundby, der bærer omtrent samme

skilt af den fra Ø.-Jølby og Sejerslev Prædikestole kendte Kvindeherme. De tørt skaarne Vinger ender alle i Fuglehoveder. Tavlen krones af en lille Trekantgavl med Englehoved.

Af oprindelig Staffering er bevaret Storfeltets Maleri (Fig. 4, sml. Bjærgby), en Korsfæstelsesgruppe paa landskabelig Baggrund med skyet Himmel. Tavlens øvrige Staffering stammer fra 1758, men er ret stærkt fornyet 1905⁷. I Sidelifterne læses Nadverordene, i Postament- og Frisefelter Joh. 3 og Esai. 53 samt Anno 1758. I nordre Stovinges Cirkelfelt: Kobberslangen og KIS, i søndre Jesumonogram og KMD. Baade disse Mærker og Indskrifterne synes at være malet paa oprindeligt Grundlag⁸. Topfelternes Jesu- og Kristusmonogrammer er fra 1905.

Indskrift, o. 38 cm høje, med flad Fod, hvorover Vulst, Skaft med ovalt Led, foroven afsluttet med Balusterled. Paa Foden graverede Versaler: »Hafver denne erlig Mand Lares Anderssøn foret dese tvende Lysstager tel Solberg Kierck«, hvorefter Skjold med sammenskrevet LA og 1624.

†*Messehagel* af rødt, prentet Kaffa (mønstret Uldplyds), med Kors af Guld- kniplinger, nævnt 1719 (Rgsk.).

†*Alterskranke*, lavet af Snedker Jens Jensen, Markskielingshus 1711 (Rgsk.).

Font, romansk, af Granit, af Tybo- type, med firpasformet Kumme, 58—70 cm i Tvm. Afløb midt i Bunden. Baade Kumme og Fod er stærkt ophugget.

Daabsfad af fortinnet Messing, nyere.

Daabskande af Tin, stemplet Hans Høy.

**Korbuekrucifiks* (Fig. 6), gotisk, o. 1350—1400, svarende til Sjørrind (S. 388) og sikkert udgaaet fra samme Værksted, noget medtaget. Figuren, 165 cm høj, har kraftig og stærkt stiliseret Formgivning, men langt mere overdrevet. Hovedet er sunket ned paa højre Arm, mens Sjørrinds kun har en svag Hældning; Kroppen er plump og Ribbenene gnidrede. De skarpkantede Arme og Ben, Lændeklædet og de vældige Blodklaser er derimod Fællestræk. Kors- træet, hvis Evangelistfelter er gaaet tabt, har Arme udskaaet som afkviste Stammer og kantet med hulede Cirkelskiver. Sen Staffering med hvidlig Karnation og blaat Lændeklæde. Siden 1906 i Nationalmuseet.

Prædikestol (Fig. 3) i enkel Ung-Renaissance, fra Slutningen af 1500'erne, svarende til Lild (S. 188). I de vandrette Lister er indridset Streger, vekslende lige og buede. Nyere, kræmmerhusformet Underbaldakin. Opgangen er gennem Triumfmuren, men paa Østsiden af denne er et med Stolen samtidigt, profileret Panel. Den ligeledes samtidige Himmel er syvsidet med radiære Lister om en drejet Hængeknap, udsavede Hængestykker og Toprekanter med Fod- og Topspir.

Storfelterne har Malerier fra o. 1650, beslægtede med Billederne paa Sundby- stolen (S. 980), stærkt opmalet 1905⁷, Kristus med Verdenskuglen og de fire Evangelister, alle i forklarede Lysskær og med (nye) Navne i Versaler; i Lukas' Bog læses gammel Skrift (Luc. 10). I Smalfelterne hvidmalet Fraktur, i Frisen: »Esa. 52. Huor deilige er deris Føder« etc., i Postamentet:

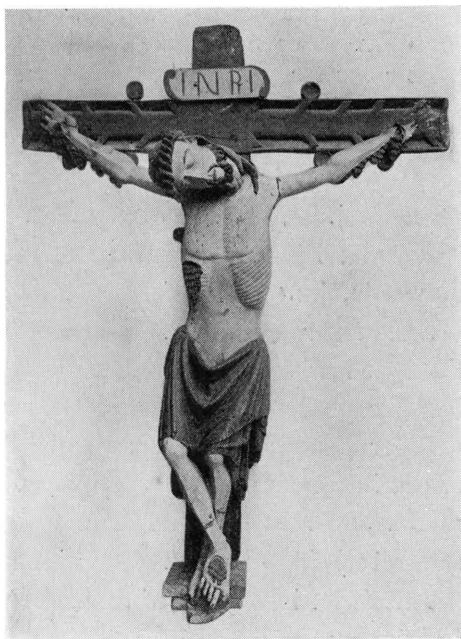

Fig. 6. Solbjærg. *Korbuekrucifiks (S. 971).

»Den første Kircke-Eiendom,
Gud gau os Brødre tvende,
Er her for hver en Siæl et Rom,
Som sig til Gud vil vende.
Vi derfor pryder dette Stæd

Med Tack og Hjertens Glæde
Og ønsker, at vor Jesu Fred
Her være maa til Stæde.
Peter Byrgesen og Søren Byrgesen¹⁰
i Nyekiøbing«

samt Esaj. 63, Luc. 10 og Joh. 12. Rammeværket er broget: grønt, rødt, blaat og brunt; i Himmellens Toptrekanter er de oprindelige Kerubhoveder endnu bevarede, kun lidt opfriskede.

Stolestader (sml. Fig. 3) og højt Vægpanel i Renaissance, fra o. 1600—25. Gavlene har spidse Dobbelttrekanter, (sml. Skallerup S. 963), Dørene er glatte; Ryglænene har Renaissanceprofiler og Tandsnitgesims paa Forsiden, enklere Profiler paa Bagsiden, Panelerne har desuden en Perlestav. I enkelte Døre er der indskaaret Aarstal og Initialer, mod Nord: PIS, IPS 1706, i to Stader mod Syd: P L S. Paa Loftet ligger Panelrester og et Gavlstykke med indskaaret: IIS [I]712¹¹.

Præstestol i Empire, af Skabsform; forneden er der Panel med lodret riflede Fyldinger; fire ottekantede Søjler bærer den vandret riflede Gesims, der nedadtil paa de to Sider har Bueslag, adskilt af Karvesnitsrosetter.

Bænk, maaske Brudebænk, af Renaissancepanelværk fra 1600'erne. Ryglænet er profileret baade paa Forsiden og paa den endnu umalede Bagside. I Koret.

Skab fra Slutningen af 1700'erne, af Fyr, enkelt, uprofileret. Indmuret i Korets Nordvæg.

Pengeblok, nyere, med tre vandrette Jernbaand og Jernlaag.

Klokke. 1475, af Klokkestøberen Hans Henriksen (Johannes Hinrici). Indskrift med Minuskler: »S. Maria, o, florens rosa, mater D(omi)ni, speciosa mater mcdlxxv« (»hellige Maria, o, blomstrende Rose, Herrens Moder, skønne Moder«). Efter »Maria« er afstøbt et Pilgrimstegn, dannet af tre sammenstillede Cirkler, hver med en utydelig Figur. Paa Vestsiden Støbermærket. Tvm. 68 cm (Uldall 187, sml. Fig. 124).

GRAVMINDER

Epitafier. 1) O. 1674. »Her neden ved den Nørside hos Alteret haffr hæderlig oc vel lerde Mand Hr. Jens Knudsen Sogneprest her til Steden sin Begravelse, som døde Anno 1674«, 61 Aar gammel, og Hustru Wibeck Seuernissdater [!], som døde Anno <1676>, <49> Aar gammel. Det kvadratiske Storfelt i det lille, snedkrede Epitaf flankeres af to omvendte Balustersøjler; Kassetteværksvingerne ender i Fuglehoveder. Over den glatte Frise og den forkrøpede

Gesimsliste krones Tavlen af en Trekantgavl; der er intet Postamentfelt, men et stort, fliget Hængestykke, hvori Gravskriften med hvid Fraktur. Midtfeltets Maleri forestiller de to Afdøde og deres Datter i Brystbilleder. I Gavltrekanen Kranie, i Frisefeltet: »Betenk vel huo og huor du est, Att Døden dig engang vill giest«. Paa Korets Nordvæg.

*2) »Haffuer den s. Dannequinde Maren Peders D., som boede oc døde paa Iølbygaard A° 1665 i sin Alders 62. Aar kort for sin Død selff met sin Mands Niels Jenssons Samtycke ... foræret til dette Chor Paneel, Degnestoel oc Himel offuer Altertaff., bekoste 20 Rigsdal. oc siden haffuer hand selff A° 68 giffuet til Himlen att staffere 9 Sletdal. for denne deres Begraffuelsissted her nedenfor, huor hun nu legger begraffuen med sin Mand hos sig som døde A° 16<71> i sin Alders Aar <84>. Der Siele være Gud befalet«. Sort Tavle, 63 × 62 cm, med Profilramme og Trekantgavl, hvori Kranie som i Knudsens Epitaf. Hang endnu i Slutningen af 1930'erne paa Skibets Nordvæg, siden 1941 paa Dueholm.

†*Epitaf.* Paa en Tegning af Søren Abildgaard 1767, i Nationalmuseet, gengives en malet Trætavle, »ikkun 1 Fod 11 Tome lang og 16½ Tome breed eller høy« med Rekhals's hjælmede Vaaben holdt af to Løver og herunder: »Las Rekhals Ierick Rekhals«. Tavlen var hensat løst »paa sydlig Væg hen ved Prædikestolen«. Erik Rekhals (til Bassehave, i Sognet) laa med Hustru og Børn begravet paa Kirkegaarden, hvor deres Gravtue var kendelig ved at være højere end de øvrige¹².

Gravsten. I Taarnets Sydmur sidder en Kvaderstump med flad, ophøjet Midtstav; den er sikkert et Brudstykke af en romansk Gravsten med Reliefkors.

†*Begravelse.* Ifølge Danske Atlas var Niels Kaas til Jølbygaard, hans Hustru Maren Dyre, endvidere Erik Kaas til Jølbygaard, hans Hustru Kirsten Abildgaard samt Karen Mogensdatter Juel begravet i Kirken¹³.

KILDER OG HENVISNINGER

Regnskaber 1686—1719, div. Aar (LA.Viborg).— Museumsindberetninger af J. Magnus-Petersen 1873, Eigil Rothe 1907 (Kalkmalerier), E. Moltke og C. G. Schultz 1940. Revideret af C. A. J. 1940.

Abildgaard: Notebog XIII [1767] Bl. 51^v (NM). — F. Uldall: Optegnelser om de danske Landsbykirker V. 1889. S. 190—93 (NM). — Samme: Opmaaling af Koret 1884 (NM).

¹ Sml. Fortegnelser over Danmarks Kirker o. 1630 og 1666 (RA). ² Specifikationer over Konge- og Kirketiender 1680—1743 (RA). ³ Kirkesyn 1803 (sml. Kirkebilledet paa Fig. 7). 1699 klædtes Taarnet med Fjæl paa begge Sider (Rgsk.). ⁴ Kirkesyn 1803. ⁵ 1712 gennembrød Murmester Tor Kielsen et Vindue paa Nørsiden og beredte det til et Glarvindue at indsættes (Rgsk.). ⁶ Murmester Tor Kielsen omsatte 1712 Korets Nordmur (Rgsk.). Korets Østgavl var allerede omsat 1889, da Uldall omsatte dets

Sydmur (Uldall), og Skibets Sydmur blev helt nedtaget ved Istandsættelsen 1936 (Arkitekt Jens Foged). ⁷ Af E. Bayer. ⁸ Af Maler Steffensen, Flade. ⁹ Meddelt af Lektor Chr. A. Bøje. ¹⁰ Kirketiendejer, sml. Efterretninger om Ejerne af Kirker i Henh. til Forordn. af 8. Nov. 1726. ¹¹ Beretning om Stolestadefarver af E. Bayer 1905. — 1706 gjorde Snedker Jens Nielsen 17 Kvindestole af nyt (Rgsk.). ¹² Danske Atlas V, 562. Lasse Rekhals' Hustru, Sidsel Pedersdatter, nævnes som Enke 1539. ¹³ Danske Atlas V, 562.

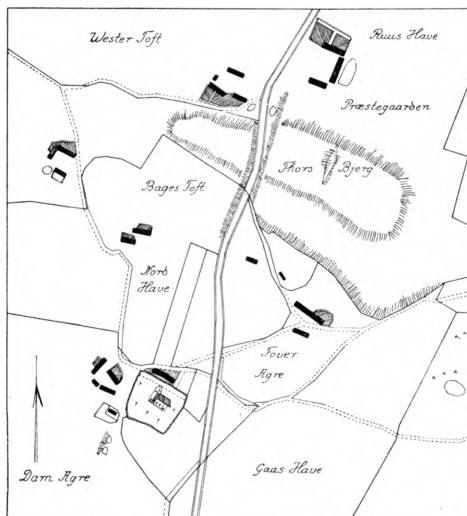

Fig. 7. Solbjærg 1814.